

KİVDF

Layihənin istiqaməti:

"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

Böyük alman şairi İohann Volfqanq Hote deyib ki, "İnsan yalnız öz borcunu yerinə yetirməyə çalışanda dəyəri bilinir". Respublikanın xalq artisti, Azərbaycan və Türkmənistanın əməkdar incəsənət xadimi, Lenin mükafatı laureatı, kinorejissor və kinooperator Cavanşir Məmmədov məhz belə dəyərli insanlardan biri olmuşdur.

Azərbaycan və sovet sənədli kinosunun tanınmış sənətkarı kimi o, mənalı ömür yaşamış, yüzdən artıq tammetrajlı və qısametrajlı sənədli və elmi-kütləvi, dörd bədii film, kinojurnallar üçün mindən artıq kinosüjet çəkmişdir: "Türkmənistan", "416-cı", "Sovet Azərbaycanı", "Azərbaycan zeytunu", "Mahnı bayramı", "Ağ qızıl ustaları", "Keçmişin şahidləri", "Təbiətin dostları", "Azərbaycan mədəniyyətinin baharı", "Onların əməyi hünərdir", "Sehirli alov", "Şuşa", "Qobustan", "Naxçıvan", "Zaqatala etüdləri", "Respublika stadionu", "Abşeron alovları" və s. sənədli və elmi-kütləvi filmlər. Əgər C.Məmmədovun çəkdiyi bu və digər filmləri xronoloji ardıcılıqla düzsək, tamaşaçı qarşısında Azərbaycan və sovet kinematografiyası tarixinin demək olar ki, 60 illik dövrünü əhatə edən çox böyük panoram açılacaqdır: 30-cu illərin ortalarından 90-cı illərin ortalarına kimi, Türkmənistan və Azərbaycan həyatının xarakterik cizgilərini özündə əks etdirən obraz və rənglər dünyası canlanacaqdır.

C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasının iş otaqlarında və dəhlizlərində Cavanşir Məmmədovun adı bu gün çox az çəkilir. Çünki vaxtilə onunla çiyin-çiyinə işləyənlərin böyük əksəriyyəti dünyalarını dəyişmiş, veteranları orta nəsil və gənclər əvəz etmişdir. Lakin C.Məmmədovu tanıyanlar onu həm istedadlı kinematografçı, həm gözəl bir insan, həm də maraqlı həmsöhbət kimi xatırlayırlar, zərəfatlarını, nəsihətlərini yada salırlar. O, həzircə və şən bir insan idi.

C.Məmmədov həyatda da, yaradıcılıqda da gözəllənmiş və parlaq bir şəxsiyyət olmuşdur. Sağlığında onu "Kinokamera gəzdirən adam" adlandırırdılar. Çünki o, 60 yaşında da, 80 yaşında da gənc adamın enerjisini və çevikliyini, yaradıcılıq qışqıqlığını və ruh yüksəkliyi ilə işləmək həvəsini özündə qoruyub saxlamışdı. Görünür, uzun illər gördüklərindən uşağ kimi təəcüblənmək, sevinmək bacarığını itirməyən sənətkarın istedadının əbədliliyi bunda idi.

Onunla işləyənlər yaxşı bilirlər ki, C.Məmmədov həyatda nə qədər yumşaq təbiətli, həlim idisə, çəkiliş meydançasına gələndə tamamilə dəyişir, tələbkar, narahat, sərt olur, dincilik bilmədən işləyirdi. O, iş vaxtı sanki alışıb yanır, işin qızgınlığı vaxtı kiminsə tənbəllik etdiyini, işə laqəydə münasibət bəslədiyini görəndə qəzəblənirdi.

C.Məmmədovun başı işə qarışanda özüünü unudurdu, istədiyi hər bir maraqlı kadri lentə almaq üçün oda-aloğa və suya girməyə hazır olurdu. Mühəribə illərində döyüş meydanında, dinc dövrdə Neft Daşlarında çəkilişlər apararkən, sözün əsl mənasında, əsl qəhrəmanlıq göstərmişdi.

O, uşaqlıqdan zəhmətə qatılmalı olmuş, həyatın astarını da, üzünü də görmüş, namusla yaşamaq, çöreyi halallıqla qazanmaq onun həyatının mənasına çevrilmişdi.

C.Məmmədov 1915-ci ildə Azərbaycanın ən gözəl və səfali guşələrindən biri olan Şuşada dünyaya göz açmışdır. Lakin körpə ikən valideynlərini itirən Cavanşirin sonrakı uşaqlıq və gənclik illəri Aşqabadda keçmişdir. O, Bakı kinostudiyasına təqdim etdiyi tərcümeyi-halında ailə vəziyyəti haqqında belə yazmışdır: "... Qohumlarım yoxdur. Yetiməm. Musiqiçi (şərq üçlüyü) Musa Quliyevin ailəsində tərbiyə almışam. 1924-cü ildə M.Quliyevin vəfatından sonra onun həyat yoldaşı Firuzə Məmmədovanın öhdəsində qalmışdım. Ərinin ölümündən sonra bu qadın paltaryuyun işləyirdi. Onun sayəsində mən 1931-ci ildə yeddillik məktəbi qurtara bildim. 1931-ci il oktyabrın 5-

Kinokamera gəzdirən adam

Rejissor-operator Cavanşir Məmmədov 100 illiyində hörmətlə anılır

də "Türkmənfilm" kinostudiyasına işə girdim, laboratoriya şagirdi vəzifəsində çalışdım. Aşağıdakı işə ali məktəbə hazırlıq üzrə məktəbdə təhsilimi davam etdirdim. 1933-cü ildə həmin məktəbi bitirdim..."

İstehsalat xarakteristikasında işə oxuyuruq: "1932-ci ilin əvvəlində C.Məmmədov operator şagirdi, sonra operator köməkçisi, 1934-cü ildən operator assistenti, 1935-ci ildən II dərəcəli operator, 1938-ci ildən III operator, 1945-ci ilin dekabrından xronikal filmlər üzrə I dərəcəli operator işləmişdir. SSRİ Kinematografiya Nazirinin 1949-cu il 26 dekabr tarixli əmrinə əsasən C.Məmmədov Aşqabad kinostudiyasından Bakı kinostudiyasına işə köçürülmüşdür..."

O, Aşqabad kinostudiyasında çalışarkən "Sovetskaya Türkmeniya" respublika və "Novosti dnya" Ümumittifaq kinojurnalları üçün 120-dən artıq süjet çəkmiş, "Yeddi qəlb" bədii filminin (1935) operator assistenti, "Sovet vətənpərvərləri" (1939), "Cigit oğlu" (1940, H.Dostalla birgə) bədii filmlərinin operatoru olmuşdur. Müxtəlif vaxtlarda bu studiyada "Türkmənistan" (1939, oper. qrupu), "Sovet Türkmənistanı" (1946, oper. qrupu) və "Dörd sərvət adası" (1946) sənədli filmlərini lentə almışdır.

Böyük Vətən müharibəsi başlandıqdan sonra ölkənin kinostudiyalarında əsasən hərbi mövzuda filmlər çəkilişirdi. Bir çox kinematografçı cəbhəyə yollandığı üçün kinostudiyalarda işçi çatışmırdı. Ona görə də 1942-ci ildə SSRİ Kinematografiya Nazirinin əmrilə C.Məmmədov "Xəzər dənizçiləri" (Xəzər dəniz donanması) tammetrajlı sənədli filminin çəkilişində iştirak etmək üçün Bakıya ezam olunur. Rejis-

haribə qurtarandan sonra evə Qırmızı Ulduz ordeni və döyüşlərdə qazandığı medallarla qayıtdı.

Sonralar kinorejissorlardan R.Karman "Naməlum müharibə" və M.Romm "Adi faşizm" filmlərini yaradarkən cəbhə kinooperatoru C.Məmmədovun müharibə dövründə çəkdiyi xronikal kadrlardan istifadə etmişdilər.

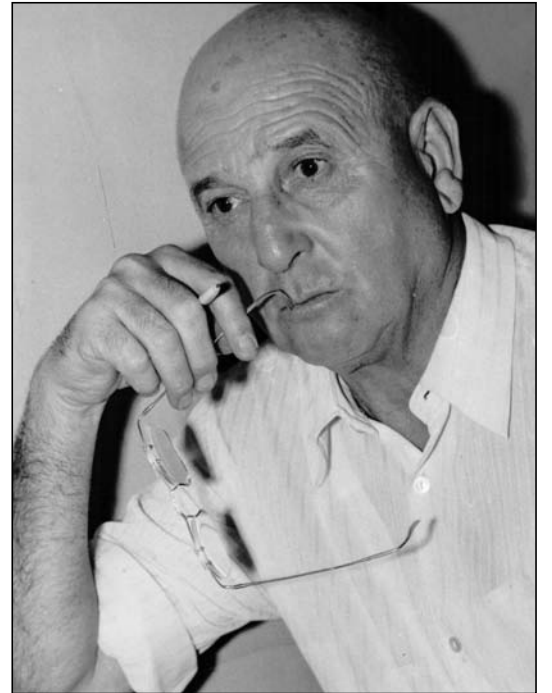
Mühəribədən sonrakı illərdə o, növbəti, "Sehirli alov" sənədli filmini çəkərkən nəinki çəkiliş qrupunu, hətta ətrafda durub operatorun necə işləməsinə tamaşa edənləri heyrətə salan bir hadisə baş verdi. Qaz kəmərinin tikintisi zamanı C.Məmmədov çoxtonlu buruğun aparılmasını çəkməli olur. O, bu prosesi müxtəlif rəqurslardan lentə alandan sonra, kadrlardan birini ən yüksək nöqtədən çəkməyi qərara alır. Cavanşir heç kimə heç nə demədən asta-asta buruğun üstünə qalxır. Maşın yerindən tərpənməyə yolun hamar olmayan hissəsində çarx bir balaca çuxura düşür, buruq ləngər vurub bir qədər əyilir. Az qalır ki, bu nəhəng buruq böyrü üstə düşsün. Bu səhnəni müşahidə edən adamlar əvvəlcə yerlərdə donub qalırlar. Bərdən onlar heyəcən doğuran qışqırıqla operatoru səsəylirlər: "Tez ol, tullan, buruq bu dəqiqə aşacaq!" Lakin Cavanşir öz işində idi, o, aramla çəkiliş davam etdirirdi. Buruqdan düşəndən sonra zarafatla deyirdi: "Əgər buruq yerə yıxılmasaydı, onda mən də tullanırdım".

Bəli, C.Məmmədov kinoda işlədiyi uzun illər ərzində həmişə belə olub. O, deyirdi: "Hər dəfə çəkiliş üçün yeni mövzu seçəndə mənə elə gəlirdi ki, ilk dəfə işə başlayıram". Bu onun xasiyyətindən, iş məsuliyyətlə yanaşmasından irəli gəlirdi. Çəkəncəy filmə görə əvvəlcədən heyəcən keçirməsi arxayıcılığa imkan vermir, əksinə, onu daha həvəslə, daha şövqlə işləməyə məcbur edirdi.

Sənədli kino ustası, SSRİ xalq artisti, rejissor-operator R.Karmanla yaradıcılıq əməkdaşlığı sayəsində "Xəzər neftçiləri haqqında dastan" və "Dənizi fəth edənlər" kinodilogiyası yarandı. Bu, Azərbaycan və sovet sənədli kinopublisistikasının əsl nailiyyəti, böyük uğuru idi.

Tanınmış kinorejissor M.Romm bu filmlərdə operator işinin çətinliklərindən danışarkən belə bir fikir söyləmişdir: "Qeyri-adi çətin şəraitdə işləmiş kinooperatorların sənətkarlığı yüksək qiymətləndirilməlidir. Onlar neftçilərin fəth etdiyi dənizin təbiətini, fırtınasını özünəməxsus şəkildə, böyük ustalıqla çəkmişlər. Xüsusən, Neft Daşlarındakı fırtına, yağın və çovğun epizodları ilə əlaqədar kadrlar çox maraqlıdır. Cavanşir Məmmədov və Sergey Medinskini çəkdiyi qasırga kadrları son dərəcə təsirlidir. Operatorların cəsaratına heyran olursan. Halbuki kadrların çəkildiyi dəqiqələrdə qazma estakadalarından adamların tərki edilməsi haqqında əmr verilmişdi..."

Sənətkarın Azərbaycanca məhəbbətini oğuluna ancaq məhəbbəti ilə müqayisə etmək olar. O, sovetlər ölkəsinin hər hansı bir guşəsində çəkilişlər apararsa da, doğma Azərbaycanı heç vaxt unutmur, vaxtaşırı Bakıya, doğma "Azərbaycanfilm" kinostudiyasına gəlib burada da çalışırdı. Bakıda işlədiyi dövrdə rejissor T.Tağızadənin 1955-ci ildə çəkdiyi "Görüş" kinokomediyasının və rejissorlardan R.Təhməsin və M.Mikayılovanın 1957-ci ildə yaratdıqları "Mahnı belə yaranır" bədii filminin T.Axundovla birgə quruluşçu operatoru olmuşdur. Sonrakı illərdə kinooperatorun aparatının obyektivini sehri gözü möcüzələr yaratmaqda davam etmişdir: onun çəkdiyi min metrə qədər yonkədə dünyanın ən məşhur qoruqlarından birində - Qızılağac körfezində məskunlaşan quşların həyatı, ölkəmizin rəngarəng təbiəti, şəhər və kəndləri, mədəniyyət abidələri, tarixi, xalqımızın məişəti, Pamir dağlarının əlçatmaz zirvələri, buzlaqları, insanın təbii fəlakətə qar-

şı mübarizəsi, bir neçə tonluq qazma buruğunun yerinin dəyişdirilməsi, keçən əsrin nəhəng tikintisi Baykal - Amur magistralı, ən əsas isə Azərbaycanın tanınmış şəxsiyyətləri - əmək adamları, alimləri, mədəniyyət və incəsənət xadimləri, şair və yazıçıları öz əksini tapmışdır.

C.Məmmədov Hindistan, Birma, İran, Polşa, Macarıstan, Bolqarıstan, Avstriya, Yuqoslaviya, Rumıniya, Monqolustan haqqında da filmlər yaratmışdır. Sovet İttifaqına gəldikdə o, bu ölkəni sağdan sola, yuxarıdan aşağıya, yəni bütün guşələrini qarış-qarış gəzməmiş, Kola yarımadasında, Xəzər dənizinin cənubunda, Pribaltikanın kəhrəba sahillərində, Sibirin keçilməz tayqasında, yüksək dağ buzlaqlarında və Qara-qumun bürkülü, isti səhralarında çəkilişlər aparmışdır. Onun filmləri dünyanın 60-dan çox ölkəsində nümayiş etdirilmişdir.

Görkəmli sənətkar SSRİ Dövlət Kinematografiya Komitəsi rəhbərliyinin sərəncamı ilə iki il Birmada yaşayış işləməli olmuşdur. Düzdür, Birmada kino istehsalının ilk nümunələrindən hələ 20-ci və 30-cu illərdə gəlirik. 1948-ci ildə ölkədə milli istiqalyyət elan edildikdən sonra xalqın müstəmləkəçilərə qarşı mübarizəsini əks etdirən kino əsərləri yaradılmışdır.

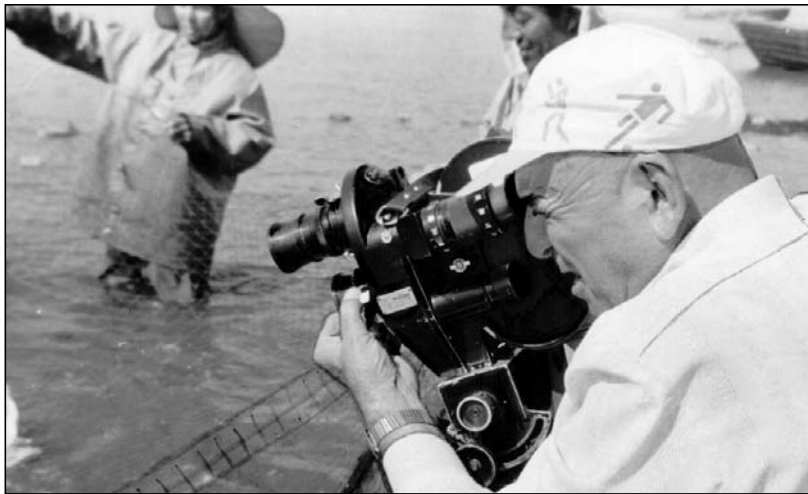
C.Məmmədov da bu uzaq və Neolit dövrünə aid incəsənət abidələri, çoxlu memarlıq abidəsi - Budda məbədləri, məbəd kompleksləri ilə zəngin olan ölkədə qaldığı müddətdə öz bilik və təcrübəsini birmal gənclərə öyrətmiş, burada kino mütəxəssislərinin hazırlanmasında yaxından iştirak etmişdir. Eyni zamanda Mərkəzi Sənədli Filmlər Studiyasının (Moskva) tapşırığı ilə "Birmada 100 gün" tammetrajlı sənədli filmini çəkmişdir.

Tanınmış sənətkar Azərbaycanda işləyərkən burada da öz zəngin təcrübəsini gənclərə həvəslə öyrədirdi. O, sənədli kino üzrə bir çox operatorlar hazırlamışdır. Onların arasında Tofiq Sultanov, Aydın Axundov, Fəraməz Məmmədov, Aslan Hüseynov kimi sənət adamları vardır.

Tanınmış sənədli kino ustası yaşa dolsa da, əvvəlki kimi çevik, fəal və yorulmaz idi. O, yeni-yeni ideyalarla yaşayırdı. "Yer üzündə hələ kəşf olunmamış, öyrənilməmiş yerlər çoxdur. Bu işləri görmək üçün insana bir yox, bir neçə ömür lazımdır" - deyirdi. Lakin ömür vəfa etmədi, Cavanşir Məmmədov 1997-ci ildə 82 yaşında Moskvada vəfat etdi, ele orada da torpağa tapşırıldı. Biz kimi işçilərinə, kinoseverlərə isə tanınmış sənətkardan çoxlu filmlər və xoş xatirələr yadigar qaldı.

Aydın Kazımzadə,
Azərbaycanın Əməkdar
incəsənət xadimi

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Kəndli İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

sorlardan Q.Aleksandrov və N.Bolşakovun çəkdiyi bu filmə C.Məmmədovdan başqa daha dörd operator, o cümlədən C.Bədəlov da var idi. Filmə müharibə dövrünün ən vacib kommunikasiyası olan Xəzər dənizinin müdafiəsində Xəzər Dəniz Donanmasının qəhrəmanlığından və cəsurluğundan danışılırdı. Filmə musiqini bəstəkar Qara Qarayev yazmışdı.

Kino ustası bu filmə paralel daha bir kinolent - Azərbaycan diviziyasının döyüş hazırlığından söhbət açan "416-cı" sənədli filmi üzərində rejissor-operator kimi işləmişdir. O, bunun üçün Cənub cəbhəsinə getmiş, burada məşhur 416-cı Azərbaycan diviziyası haqqında materialları toplamış və ilk döyüş kadrlarını Nikopolda çəkmişdir.

Böyük Vətən müharibəsi illərində də Cavanşir Məmmədov sevimli kinokamerasından ayrılmadı. Ən çətin, ən ağır döyüşlərdə belə o, gah silahdan, gah da kinokameradan istifadə edir, əsgərlərimizin cəbhələrdə faşizmə qarşı göstərdikləri şücaət və hünəri kinolentə köçürürdü.

Cavanşir döyüşən ordu sıralarına çağırılarda onun artıq 29 yaşı var idi. Əlinde kinokamera gəzdirən cavan oğlan haqqında əfsanələr söyləyirdilər. O, assistenti ilə birgə "Emka" maşınında düşmən gülləsi yağışı altında dağıdılmış və xarabalıqlara çevrilmiş şəhərin bir başından o biri başına gedib ən vacib və lazımlı obyektləri lentə alırdı. Əsgərlər ondan "bes qorxmurdun ki, sənə güllə dəyə bilər?" sualına belə cavab vermişdi: "Ölüm barədə fikirləşmək hələ çox tezdir. Amma geciksəydim obyektlər elimdən çıxıb bilərdi".

Cəbhə kinooperatoru C.Məmmədov mü-